

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ «ПОТЕНЦІАЛ ІНСТИТУТУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ»

В статті виокремлено та проаналізовано основні риси поняття «потенціал», що висувуються різними науковцями, які систематизовано в окремі концептуальні підходи. Обґрунтовано, що невід'ємними складовими потенціалу, що забезпечують реалізацію можливостей, є ресурси, засоби та здатності, а реалізація можливостей, тобто використання потенціалу, має обов'язкову цільову спрямованість. Дано авторське тлумачення поняття «потенціал інституту фінансового ринку», яке на сьогодні не виділяється у наукових доробках вчених зовсім.

Ключові слова: потенціал, можливості, ресурси, засоби, здатності, потенціал інституту фінансового ринку.

ВСТУП

Адаптація інститутів фінансового ринку до складного, динамічного та конкурентного ринкового середовища потребує творчого, науково обґрунтованого, нестандартного підходу до визначення реалій та потенціалу їх розвитку. Адже саме потенціал, який визначає перспективу майбутнього стану інститутів фінансового ринку і виступає джерелом їх постійного розвитку. Ефективний розвиток кожного окремого інституту та їх інституційної сукупності в рамках функціонування фінансового ринку першочергово базується на формуванні, об'єктивному оцінюванні та використанні їх потенціалу. Тому, особливої актуальності набуває дослідження теоретичних засад сутності такої економічної категорії, як потенціал інституту фінансового ринку. Дослідженню сутності, різних підходів до трактування таких економічних категорій, як «потенціал» та «потенціал підприємства» присвячено праці багатьох вчених-економістів, серед яких праці: Л.Абалкіна, Б.Бачевського, І.Заблудської, І.Каралейчика, Н.Касьянової, Н.С.Краснокузької, С.В.Львовичкіна, І.І.Лукінова, О.Олексюка, В.М.Опаріна, І.Отенко, О.Решетняк, І.Репіної, О.Федоніна, В.М.Федосова, та ін. Незважаючи на велику кількість наукових праць авторів, присвячених проблемам сутнісної характеристики поняття «потенціал підприємства», висвітлення питань щодо визначення суті поняття «потенціал інституту фінансового ринку» залишається малодослідженим, а тому повністю відкритим. Тому, метою даної статті і виступає змістове дослідження сутності таких понять, як «потенціал» та «потенціал підприємства», а також обґрунтування доцільності виокремлення такого поняття, як «потенціал інституту фінансового ринку» із наданням авторського розуміння суті даної економічної категорії.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Незважаючи на стрімкий розвиток економічної наукової думки простежується відсутність єдиного цілісного підходу до визначення поняття «потенціал» саме серед вчених-економістів. Результати аналізу визначень потенціалу вказують на те, що існують суттєві розбіжності у інтерпретації даного поняття. Ці розбіжності пояснюються тим, що, суть потенціалу розкривається через виокремлення однієї або декількох характерних рис, які на

думку того чи іншого автора є змістовоутворюючими для даної економічної категорії. Саме за цими змістовоутворюючими рисами можна узагальнено систематизувати точки зору різних науковців щодо дефінування поняття «потенціал» в окремі концептуальні підходи.

Так, за твердженнями окремих науковців [1;7;12], потенціал повинен розглядатись тільки через призму його ресурсної складової, що і знаходить відображення у так званому ресурсному підході до розуміння суті потенціалу. Зауважимо, що хоча на сьогодні даний підхід є мало використовуваним вченими-економістами, він все ж обов'язково ними розглядається як підхід еволюційно-фундаторських трактувань природи такої економічної категорії як потенціал кінця 70-х та початку 80-х років ХХ століття. Саме в аспекті даного ресурсного підходу Л.Абалкін визначав потенціал, як узагальнену збірну характеристику ресурсів, прив'язану до місця і часу [1], а І.Лукінов стверджував, що потенціал – це кількість та якість ресурсів, якими володіє та або інша господарююча система [7]. Погодимось, що без ресурсів є неможливим виконання будь-якої діяльності. Однак, такий однобічний підхід зводить змістові межі поняття «потенціал». І в цьому сенсі не можна погодитись із твердженням В.Федосовим, В.Опаріним та С.Львовичкіним про те, що ресурси – не самоціль, а тільки засіб реалізації основної мети функціонування фінансової та економічної системи [11].

Наступний підхід теоретичного обґрунтування суті потенціалу, який позиціонується в економічній літературі як функціональний чи об'єктивний, здійснює узагальнення складових потенціалу через одну компоненту – через можливість когось, чого-небудь. Починаючи з Аристотеля, такої точки зору притримується переважна більшість науковців, дослідників потенціалу. З цим твердженням можна було б погодитись, однак по-перше, як було зазначено раніше, ресурси є основою здійснення будь-якого виду діяльності, а тому їх нівелювання при розкритті суті потенціалу є, м'яко кажучи, неправильним. Водночас, не можна погодитись і з тим, що ресурси необхідно розглядати, як один із варіантів можливостей. Ресурси, як зазначають Б.С. Бачевський, І.В. Заблудська та О.О. Решетняк, не можуть мати можливостей, бо це не є їх внутрішньою характеристикою, зате вони мають властивості, притаманні саме їм [2]; по-друге, узагальнення суті потенціалу через можливість, повністю втрачає внутрішній склад потенціалу, що ускладнює здійснення процесів формування та використання самого потенціалу.

© Квасницька Раїса Степанівна, к.е.н., доцент, докторант Університету банківської справи НБУ (м. Київ), e-mail: kvasnitska@mail.ru

Тому, ми підтримуємо думку тих науковців, які вважають, що змістова характеристика потенціалу повинна розкриватися на основі комплексного відображення його забезпечувально-функціональних складових. Однак, відмітимо, що серед науковців, які притримуються «комплексності» у трактуванні поняття «потенціал», немає єдності щодо конкретизації змістових складових даного поняття. Так, І.О. Джаїн визначає потенціал через можливості, наявні продуктивні сили, що можуть бути реалізовані в перспективі [3]. І.Н. Карапейчик доводить, що потенціал – це здатність до здійснення іманентно притаманної данному суб'єкту діяльності, що відображає максимально можливі результати такої діяльності [5]. Таким чином, серед науковців є визнаними різні дефінування потенціалу, що містять у собі різні морфологічні складові, а саме: джерела, можливості, засоби, запаси, ресурси; ресурси; потужність і засоби; продуктивні сили і можливості; здатності; властивості; якості і можливості.

В межах морфологічної декомпозиції терміну «потенціал», чітко виокремлюється ряд окремих змістовоутворюючих морфологічних одиниць даного поняття, що потребують додаткового дослідження: джерело; можливість; засіб; продуктивні сили; запас; резерв; сили; ресурси; потужність; властивість; якість; здібність; здатність. За результатами аналізу приведених тлумачень морфологічних одиниць, що сукупно характеризують зміст поняття «потенціал», можна виділити наступне: така морфологічна одиниця, як «ресурси» є сукупним уособленням інших досліджуваних понять, а саме: «запас», «резерв», «засіб», «можливість», в «кошти», «джерела», «продуктивні сили». Тому, на наш погляд, для уникнення тавтології в тлумаченні потенціалу, доцільним є застосування саме узагальненого поняття «ресурси»; однак, вважаємо помилковим віднесення до ресурсів такої дефініції, як можливість. Це пояснюється тим, що поняття «можливість» є філософською категорією, яка розглядається як сприятливі умови, допустимість чого-небудь, тенденція розвитку предмета. Ресурси ж є економічною категорією, яка відображає наявні чи ймовірні матеріальні, фінансові та трудові ресурси, що виражені у формі запасів та/або резервів, а тому не може включати таку компоненту, як можливість; водночас, хоча в тлумаченнях поняття «засіб» і розглядається як складова ресурсів, на нашу думку, його трактування, як якоїсь спеціальної дії, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось [9], досить влучно вказує на те, що саме засоби, а не всі ресурси дають дієвий поштовх в реалізації можливостей. Тому, вважаємо за доцільне розглядати засоби не в сукупності ресурсів, а окремо, як дієвий спосіб залучення (мобілізації) ресурсів для реалізації можливостей; трактування таких морфологічних одиниць поняття «потенціал», як «ознака», «властивість», «якість», «здібність» і «здатність» не тільки уособлено висвітлюють певні характеристики потенціалу, а й відтворюють їх зв'язок, що може бути охарактеризований на кшталт «снігового кому» - від одиничного до узагальненого.

Так, поняття «властивість» включає в себе такі поняття, як «ознака» та «риси». В свою чергу, в основі характеристики поняття «якість» лежить поняття «властивість», а саме поняття «якість» є уособленням суті поняття «здібність». А така морфологічна одиниця, як

«здатність», що включає в себе поняття «здібність», виступає узагальненням сукупності усіх зазначених понять, в тому числі і поняття «сили». Тому, розкриття суті потенціалу через застосування узагальнюючої морфологічної одиниці «здібність», а не через перелік її тлумачних складових, є більш лаконічним та доцільним; сам по собі потенціал без визначення мети його використання існувати не може [13]. Адже потенціал і виступає тією результуючо-направленою категорією, що відображає можливості використання ресурсів, засобів та здатностей для досягнення певної кінцевої мети, тобто їх перетворення у результат; потенціал, на нашу думку, необхідно розглядати як комплексну економічну категорію, що включає такі складові, як: можливості, ресурси, засоби та здатність. Такий висновок є логічним відтворенням того, що лише за сприятливих умов, тобто можливостей, реальної чи потенційної наявності певних ресурсів (матеріальних, фінансових і трудових), забезпечення відповідними засобами та здатностями мобілізувати ресурси в ході реалізації можливостей для досягнення певної мети або здійснення чого-небудь, формується потенціал певного об'єкта.

Ресурси, засоби та здатності, що виступають складовими потенціалу і, які, при забезпеченні реалізації можливостей, перетворюються у певний кінцевий результат, обов'язково змінюються та набувають нових кількісних та якісних характеристик. Тому початкові характеристики потенціалу відрізняються від його ж характеристик після закінчення перетворень настільки, наскільки глибоким було дане перетворення. В зв'язку з цим, слід враховувати факт постійної зміни потенціалу в часі як під впливом результатів перетворень, так і внаслідок саморозвитку [13]. Загалом, результуючи аналітичну добірку приведених трактувань поняття «потенціал», можна відмітити наступне: 1) потенціал – це відобразник можливостей, реалізація яких забезпечує досягнення певного результату; 2) невід'ємними складовими потенціалу, що забезпечують реалізацію можливостей, є ресурси, засоби та здатності; 3) реалізація можливостей, тобто використання потенціалу, має обов'язкову цільову спрямованість.

Отже, ґрунтуючись на проведеному дослідженні, можна дати авторське визначення потенціалу, в такий спосіб: потенціал – це сукупність можливостей щодо досягнення певної мети чи здійснення чого-небудь, реалізація яких забезпечується певними ресурсами, засобами та здатностями.

Зазначимо, що в якості носіїв потенціалів в економіці можуть виступати суб'єкти всіх видів економічної діяльності, а також довільні групи таких суб'єктів [4]. Тому носіїв потенціалів необхідно розглядати не тільки за видами їх економічної діяльності, а й за ієрархічними рівнями економіки, в межах яких функціонують носії потенціалу: макrorівень, мезорівень та мікрорівень. В цьому сенсі, найбільш досліджуваним в економічній літературі носієм потенціалу на мікрорівні є підприємство. Науковцями широко дискутуються як питання визначення сутності потенціалу підприємства загалом, так і питання узгодження суті його видових складових.

Відтак, треба відмітити, що визначення суті потенціалу інститутів фінансового ринку, яке виступає

одним із завдань нашого дослідження, в економічній літературі узагальнено не розглядається, а широко висвітлюється лише в ракурсі потенціалу окремого виду фінансових корпорацій (банків, страхових компаній, недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок тощо). З огляду на це, виникає об'єктивна потреба встановлення суті саме такого поняття, як «потенціал інституту фінансового ринку», яке виступає тим узагальнюючим показником в фінансовій системі, як і «потенціал підприємства» у реальному секторі.

Тому є логічним те, що дослідження сутності потенціалу інституту фінансового ринку повинно базуватися саме на термінологічній конкретизації змісту саме такої економічної категорії, як «потенціал підприємства». Так, за визначенням поняття «інститут», яке розглядається як певна організаційна структура, що функціонує на засадах певних інституційних правил і норм, з метою задоволення економічно-соціальних потреб суспільства [6], можна провести чітку лінію відповідності між інститутом та промисловим підприємством. Найчастіше потенціал підприємства розглядають як багатофакторну, комплексну характеристику, завдяки якій у ринкових відносинах стає можливим рівне вий розподіл підприємств, визначення їх інвестиційної привабливості, конкурентних можливостей, рівня гнучкості та адаптованості до змін у зовнішньому середовищі [8].

Нам імпонують наукові погляди О.С.Федоніна, І.М.Репіної, О.І.Олексюк, Н.В.Касьянкової, Д.В.Солохи, В.В.Моревої, О.Белякової, О.Балакай, Н.Краснокутської та інших, які розглядають потенціал підприємства на основі системного підходу, що уособлюється у тлумаченні даної дефініції, як складної, динамічної полі, структурної системи, агломерації, яка має певні закономірності розвитку, від уміння використати які вирішальною мірою залежить ефективність економіки, темпи та якості її зростання [10].

Виходячи із нашого авторського визначення потенціалу, системними елементами потенціалу підприємства, а отже й інституту фінансового ринку, виступають можливості, ресурси, засоби та здатності. При цьому на вході в дану систему знаходяться можливості, що формують потенціал, а на виході – кінцевий результат використання потенціалу.

Таким чином, проведені дослідження створює підґрунтя для позиціонування авторського бачення суті потенціалу інституту фінансового ринку в такий спосіб: потенціал інституту фінансового ринку – це сукупність можливостей інституту фінансового ринку щодо досягнення ним певної мети чи здійснення чого-небудь, реалізація яких забезпечується певними ресурсами, засобами та здатностями.

ВИСНОВКИ

Отже, говорячи про потенціал інститутів фінансового ринку, необхідно акцентувати увагу на тому, що саме кожний окремих інститут фінансового ринку і виступає окремим носієм потенціалу. Функціональні особливості різних інститутів фінансового ринку потребують формування особливого складу ресурсів, засобів та здібностей, що є необхідними для реалізації можливостей щодо досягнення певних цілей, тобто для реалізації потенціалу того чи іншого інституту. Застосування потенційних особливостей окремих інститутів фінансового ринку дає можливість виникнення синергетичного ефекту щодо формування та використання сукупного потенціалу фінансового ринку. Тому, використання авторського обґрунтування суті поняття «потенціал інституту фінансового ринку» уможливило проведення подальших досліджень щодо особливостей формування та ефективності використання потенціалу інститутів фінансового ринку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкин Л.М. Диалектика социалистической экономики //Л.М. Абалкин. – М.: Мысль, 1981. – 351 с.
2. Бачевський Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства: навч. посібник / Б.Є. Бачевський, І.В. Заблодська, О.О. Решетняк. – К.: ЦУЛ, 2009. – 400 с.
3. Джаин И.О. Оценка трудового потенциала: монография / И.О. Джаин. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. – 250 с.
4. Карапейчик И.Н. Носители потенциалов в экономической теории [Электронный ресурс] / И.Н. Карапейчик // «Еффективная экономика». – 2012. – №8. – Режим доступа: <http://www.economy.nayka.com.ua>
5. Карапейчик И.Н. О сущности и соотношении понятий экономического и производственного потенциалов / И.Н. Карапейчик // Бизнес информ. – 2012. - №4. – С.10-13
6. Квасницька Р.С. Інститути фінансового ринку як його суб'єкти: поняття та значення / Р.С. Квасницька // II Актуальні проблеми підвищення якості підготовки фахівців у галузі економіки в умовах сталого економічного розвитку України : Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (25-26 жовтня 2012 р.). – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С.74-79.
7. Лукинов И. Аграрный потенциал: исчисление и использование / И. Лукинов, А. Онищенко, Б. Пасхавер // Вопросы экономики. – 1988. – №1. – С.12-21.
8. Миргородська А.П. Розкриття сутності поняття «підприємницький потенціал» та його роль в потенціалі підприємства / А.П. Миргородська // Економіка и управление. – 2011. - №5. – С.144-149
9. Тлумачний словник української мови /уклад. Т.В. Ковальова, Л.П. Коврига. – Харків: Синтекс, 2005. – 672 с.
10. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник / О.С. Федонін, І.М. Репіна, О.І. Олексюк. –К.: КНЕУ, 2003. – 316с.
11. Федосов В., Опарін В., Львовчкін С. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: монографія / За наук. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2002. — 387 с.
12. Черников Д.А. Эффективность использования производственного потенциала и конечные народнохозяйственные результаты / Д.А. Черников // Экономические науки. – 1981. – №10. – С.89-97.
13. Шинкаренко В.Г. Сучасне розуміння потенціалу підприємства / В.Г. Шинкаренко, О.М. Криворучко, І.С. Пипенко // Економіка транспортного комплексу. – 2011. – Вип. 18. – С.47-58